

ДІЯЛЬНІСТЬ ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРІВ ПІВДНЯ УКРАНИ ЗІ СТВОРЕННЯ ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ (кінець XVIII століття)

Для всебічного з'ясування досвіду історичного минулого України значний інтерес має діяльність очільників Південноукраїнських земель періоду кінця XVIII – першої половини XIX століття через те, що саме в цей час відбувався бурхливий соціальний та економічний розвиток на цих територіях. У статті висвітлено життєвий і службовий шлях генерал-губернаторів Півдня України як представників місцевої адміністрації кінця XVIII століття. Особливу увагу приділено їх внеску у створення освітньо-культурного простору на південноукраїнських землях.

***Ключові слова:** генерал-губернатор, Новоросійська губернія, освітньо-культурний простір, адміністративна діяльність.*

Постановка проблеми. Для будь-якої країни завжди актуальною є проблема організації ефективного управління окремими адміністративно-територіальними одиницями держави – регіонами, областями, землями. Особливої ваги при цьому набуває питання встановлення ролі представників місцевої влади в розвитку даних територій. Для періоду кінця XVIII – першої половини XIX століття значний інтерес для з'ясування конструктивного досвіду історичного минулого України становить діяльність Новоросійських генерал-губернаторів.

Саме впродовж цього часового відрізка Південна Україна виступала не лише стратегічним форпостом імперії, а й територією унікального соціально-економічного експерименту зі створення автономної виробничо-ментальної державно-адміністративної одиниці (вільна торгівля, вільнонаймана праця, інвестування і меценатство, містобудування та облаштування життя). З огляду на це, діяльність очільників Новоросійської губернії неодноразово ставала предметом дослідження істориків, економістів, політичних діячів та управлінців, проте на сьогодні доробки, у яких було би розкрито роль названих державних діячів у цілеспрямованому створенні культурно-освітнього простору означених територій, відсутні.

Відтак, нагальною потребою вітчизняної науки та регіонального студіювання зокрема є вивчення діяльності Новоросійських генерал-губернаторів зі створення культурно-освітнього простору губернії впродовж кінця XVIII – початку XIX століть як сукупності об'єктів, за допомогою яких здійснювалося навчання і виховання працездатної молоді.

Аналіз актуальних досліджень. У вітчизняній історіографії означена проблема розглядається в контексті функціонування імперських органів влади в українських губерніях у складі Російської імперії. Особливий інтерес у ракурсі оцінки діяльності очільників Новоросійської губернії мають праці дослідників імперського періоду І. Андрієвського, Д. Багалея, Н. Коркунова, А. Скальковського та ін. (Багалея, 1889; Скальковский, 1850). Корисними для розуміння специфіки соціально-економічних процесів, що відбувалися на південних територіях на вказаному часовому проміжку, вважаємо доробки радянських науковців О. Дружиніної, П. Зайончовського, В. Кабузан (Кабузан, 1976).

Одними з провідних розробок цієї проблеми можна назвати праці сучасного українського історика В. Шандри, у яких надано оцінку різних чинників соціально-економічного розвитку українських губерній у складі Російської імперії, схарактеризовано діяльність генерал-губернаторів, їх місце і роль у цьому процесі. Ретельно вивчивши архівні документи, погоджуємося із дослідницею, що Новоросійські губернатори були представниками на місцях верховної влади, поєднуючи цю специфіку із адміністративною функцією з метою «...поєднання місцевих інтересів з інтересами центральної влади» (Шандра, 2005). Приєднуємось і до висновку науковця, що «Інституція генерал-губернаторства зберігала неодмінною посаду намісника/генерал-губернатора із децентралізацією та концентрацією владних повноважень і поєднанням багатофункціональних державних завдань із неоднаковим впливом на вищі і центральні установи на різних історичних етапах» (Шандра, 2005).

Заслужують на увагу доробки інших науковців, зокрема: Л. Левченко, яка звернула увагу на специфіку управління відповідними територіями військовими губернаторами Миколаєва і Севастополя у ХІХ ст. (Левченко, 2006).

Досить інформативними є розвідки американських авторів: П. Герлігі (Герлігі, 1999), яка здійснила ґрунтовне вивчення історії міста Одеси, та Р. Шпорлюка (Шпорлюк, 1991), який схарактеризував українські південні території як етнотериторіальній простір. Російську історіографію досліджень діяльності різних управлінців Російської імперії наприкінці ХVІІІ – першої половини ХІХ століть представлено працями Л. Лисенко (Лисенко, 2001), Н. Матханова, А. Ремньова (Ремнев, 1998).

Мета статті – аналіз доробку генерал-губернаторів територій півдня України другої половини ХVІІІ століття задля виокремлення їх внеску у створення освітньо-культурного простору.

Методи дослідження. У роботі використовувалися методи аналізу та узагальнення.

Виклад основного матеріалу. З історичних документів (Багалея, 1889; Огарков, 1892; Скальковский, 1850) встановлено, що

Новоросійська губернія, як адміністративно-територіальна одиниця, на південноукраїнських землях (Північному Причорномор'ї) створювалася двічі. Перший раз – у 1764 р. шляхом об'єднання земель військових поселень Української укріпленої лінії (Катерининської та Єлисаветградської провінцій) і Бахмутського повіту (пізніше було приєднано частину земель Запорізької Січі та Херсонську провінцію). Управління губернії складалося із військового та цивільного департаментів, які підпорядковувалися губернатору.

У 1783 р., у результаті нової адміністративної реформи, із територій Азовської (створеної у 1775 р.) та Новоросійської губерній (землі між Дніпром та Доном та між Бугом та Дніпром), було засновано Катеринославське намісництво, яке проіснувало до 1796 р. (смерті Катерини II). Новоросійську губернію було відновлено у 1796 р., відповідно до імператорського указу «Про новий поділ держави на губернії», на землях колишніх Вознесенського й Катеринославського намісництв та Таврійської області. Цього ж року у прикордонних місцевостях, Миколаївській і Херсонській губерніях зокрема, були введені й посади військових губернаторів.

Незважаючи на те, що система губернського управління (запозичена у Швеції ще Петром I і введена в Російській імперії у 1775 р. Катериною II) була досить громіздкою і заплутаною, ключовою фігурою державного управління беззаперечно виступав губернатор, який призначався особисто імператором і, за своїм статусом, був єдиним представником центральної влади на відповідних територіях, намісником із надзвичайними повноваженнями. Особливо ярко це виявлялося для генерал-губернаторства – специфічної форми організації місцевої влади, яке набуло вищого, надгубернського, статусу через поширення повноважень на територію кількох (від двох до трьох) звичайних губерній, об'єднаних в єдине ціле за спільністю політичних і соціально-економічних ознак та історико-культурних традицій. Засадничою особливістю цього інституту державного управління виступало делегування значних владних повноважень персонально державному сановникові, яким був Новоросійський генерал-губернатор. Необхідність концентрації такої значної адміністративної, політичної та військової влади в руках однієї особи на південноукраїнських землях була зумовлена специфічністю названих територій.

Здійснена розвідка засвідчила, що історики імперської і радянської доби, як і сучасні науковці, єдині в думці, що генерал-губернаторами призначали, як правило, людей високої політичної культури, які мали військовий та дипломатичний або управлінський досвід і вміли налагоджувати відносини з представниками місцевих етнічно-регіональних груп. Розглянемо детальніше на конкретних персоналіях.

З першоджерел відомо, що першим очільником Новоросійської губернії (1764–1765) було призначено Мельгунова Олексія Петровича (1722–

1788) – дійсного таємного радника, генерал-поручика, сенатора, члена Вільного економічного товариства. Він народився у дворянській родині віце-губернатора Санкт-Петербурга, закінчив Сухопутний шляхетний корпус. Очоливши згодом цей заклад, він створив у ньому театр і відкрив типографію.

Катерина II призначила О. Мельгунова «головним командиром» Новоросійської губернії в якості «почесного заслання» за вірність попередньому імператору. Будучи освіченою та енергійною людиною, він організував перші археологічні розкопки скіфських курганів на Дніпрі, у результаті яких було сформовано так званий «Мельгуновський клад» для Ермітажу, і створив типографію «для тиснення духовних и светских книг» (вже у 1765 р. тут було надруковано першу на південноукраїнських землях світську книгу) (Ермолин, 1990). Цікаво, що разом із обладнанням до губернії приїхав викладач «инженерного, артиллерийского и фортификационного искусства», керівник типографії Шляхетського корпусу, майор В. А. Чертков (1726–1793) – майбутній губернатор Азовської губернії. У 1765 р. О. Мельгунов підготував для імператриці доклад про реформу народної освіти в Росії, після чого був відкликаний до столиці і призначений президентом Камер-колегії, пізніше – губернатором Ярославської губернії.

У період 1765–1766 рр. Новоросійську губернію очолював генерал-аншеф Брандт Яків Іларіонович (1716–1774), про діяльність якого на цій посаді відомостей не зберіглося.

У 1766–1774 роки Київським губернатором і головним командиром Новоросійської губернії був генерал-аншеф Воєйков Федір Матвійович (1703–1778). Він народився у дворянській родині, освіту отримав у Західній Європі, після чого вступив на військову службу. Посідав різні воєнно-адміністративні посади у Лівонії, Ліфляндії, Західній Пруссії. У Києві Ф. Воєйков відновлював православні храми, пошкоджені пожежами; організовував укладання одного з перших «Географических описаний Киева», створив комісію зі складання конституції Києва – документа про міське управління; виступив ініціатором заснування казенних соляних контор. Про його внесок у розвиток південних територій відомостей не знайдено.

Першим очільником, який не лише мав величезний вплив на розвиток Азово-Чорноморського басейну, а й виступив засновником багатьох міст-портів на півдні України, був Григорій Олександрович Потьомкін (1739–1791) – ясновельможний князь Римської імперії, генерал-фельдмаршал, перший головнокомандувач Чорноморського флоту, Новоросійський губернатор упродовж 1774–1791 років.

Початкову освіту Г. Потьомкін отримав у Смоленській духовній семінарії, потім навчався в гімназії Московського університету; вищу освіту він намагався отримати в Московському університеті, але був відрахований «за леность и неприлежание в науках». Через це Потьомкін продовжив свою діяльність на військовій службі. Під час

російсько-турецької війни 1768–1774 рр. полковник Потьомкін відзначився в боях та отримав кілька підвищень по службі.

За вимогою часу та обставин Г. Потьомкін уперше поєднав військове і цивільне управління справами на південних землях Російської імперії. Під його керівництвом були засновані міста: Катеринослав (Дніпро), Севастополь, Херсон, Миколаїв та Очаків. Він освоював нові території, ініціював заснування мануфактур, заводів і майстерень, створював митниці, сприяв розвитку торгівлі, будував фортеці, порти і верфі, кораблі для Чорноморського флоту (9 лінійних фрегатів зокрема), Чорноморське адміралтейське правління. Усі ці процеси потребували кадрового потенціалу, що зумовило заснування низки закладів освіти на Півдні України. Після 1783 р. темпи заселення та освоєння нових земель посилювалися і цей процес став планомірним. Одночасно напрями розвитку нових міст почали швидко змінюватися з військового на економічний та культурний.

Згідно з адміністративною реформою, що проводилася Г. Потьомкіним, Чорноморське правління займалося керівництвом облаштуванням флоту, цивільними питаннями займалося губернське правління, а контроль за закладами освіти, окрім військових, був покладений на Наказ громадського нагляду. Щодо підготовки морських фахівців, то навіть сам фельдмаршал займався цим питанням. За свідченням численних документів, чільне місце в Потьомкіна посідала освіта та підготовка майстрів різних спеціальностей. На нових землях вкрай не вистачало різних фахівців, тому призначення на різні посади найчастіше отримували відставні офіцери за принципом князя: «крупные и решительные успехи достигаются только дружными усилиями всех» та «а кто умнее, тому и книги в руки» (Лопатин, 2004).

Під час створення закладів освіти Г. Потьомкін звертав увагу, перш за все, на практичний бік підготовки фахівців. Ще в 1776 р. він виписав ордер Азовському губернатору Е. Черткову «о постройке школы для малолетних, где бы не только первоначальные, но и высшие науки на греческом, российском, татарском и итальянском языках были, а сироты и бедных отцов дети обучались на казенный счет». Відповідно до статуту народних училищ 1786 року, у Новоросійському краї почали засновуватися церковно-приходські та світські заклади освіти. Для дітей купців, різночинців, матросів і солдат за наказом князя відкривалися портові, гарнізонні й форштадтські школи, які очолювали діючі та відставні морські офіцери, для дітей Чорноморського козачого війська – парафіяльні та січові школи.

З листів князя до імператриці можна дізнатися про бажання Г. Потьомкіна створити на півдні морський кадетський корпус, за зразком такого самого в Санкт-Петербурзі. За ініціативи Потьомкіна були розпочаті наукові морські розвідки – у 1784 р. офіцери штабу почали топографічні виміри Криму, у результаті чого були укладені карта і атлас Тавриди, у 1790 р.

науковець А. Майер написав «Описание очаковской земли». Багато наукових книг були надруковані в пересувній друкарні князя, яка завжди супроводжувала його в походах. Будучи освіченою людиною із різносторонніми уподобаннями, Г. Потьомкін намагався створити культурно-освітнє середовище: заснував міські сади, відкрив театр у Херсонському адміралтействі; у місті, що мало стати столицею південного краю – Катеринославі планував відкрити «великолепный университет с хирургическим и народным училищами при нем» (на той час в імперії було лише два університети – Санкт-Петербурзький та Московський) і навіть отримав на це дозвіл імператриці: «изыскивая все средства, к просвещению народному служащие, повелеваем в губернском городе Екатеринославского наместничества основать университет, в котором не только науки, но и художества преподаваемы быть должны...» (1784) (Лопатин, 2004).

Вивчення чималої кількості різних історичних документів надало можливість установити, що кінець XVIII ст. був одночасно великим і складним періодом для південноукраїнських територій і саме це не дає змогу однозначно оцінити внесок Г. Потьомкіна – неординарної людини, яка мала необмежену владу на Новоросійських землях, у розбудову краю взагалі та розвиток культурно-освітньої сфери зокрема. Значна кількість українських дослідників вважають його діяльність складовою загальної російської політики колонізації нових земель і лише деякі науковці наголошують на складності визначення критерію оцінювання «корисності» дій окремої історичної постаті в їх розвитку. Ми дотримуємося думки, що один із найвідоміших Новоросійських генерал-губернаторів, Г. Потьомкін реалізовував власні амбітні проекти, вважаючи, що діє на благо держави. Він створював умови для розвитку різних ремесл і виробництв, сільського господарства і торгівлі; вдало обирав географічне розташування нових міст-портів та їх розподіл за призначенням (центри суднобудування, військові бази, торгові порти); домогся автономності суднобудівництва і флоту в Азово-Чорноморському басейні (повну незалежність від Адміралтейств-колегії). Крім цього, за його участю та ініціативою було підготовлено й затверджено штати адміралтейства та флоту на Чорному морі; розроблено велику (18 статей) програму розвитку флоту і суднобудівництва на Чорному морі, у якій було охоплено і прописано майже всі види флотської та адміралтейської діяльності – від кількості та типу кораблів до забезпечення майбутнього училища корабельної архітектури новітніми англійськими і французькими книгами з морських наук. Він не лише був ініціатором і реалізатором ідеї підготовки спеціалістів для Чорноморського флоту у знов створених південних містах – Херсоні та Миколаєві, а й заснував освітньо-професійне середовище для розвитку морської освіти – відкрив заклади освіти для здобуття знань, організував практичну підготовку безпосередньо в портах, створив гідрографічну службу, яка проводила наукові дослідження, відкрив

майстерні з виготовлення морських інструментів та друкарні для задоволення потреб у навчальних книгах.

Після смерті Г. Потьомкіна новим намісником Новоросійського краю у 1791–1796 рр. був генерал від інфантерії, граф Платон Олександрович Зубов (1767–1822), який народився у дворянській родині у Смоленській губернії, де й отримав домашню освіту.

Відомо, що за його розпорядженням у 1793 р. у Херсоні було відкрито Морське артилерійське училище, яке готувало унтер-офіцерів корпусу морської артилерії (у 1795 р. переведено до Миколаєва); у 1797 р. у Миколаєві та Севастополі були відкриті спеціальні класи для «флагманов, капітанов и офицеров» з метою ознайомлення з новинками в морській теорії та практиці, вивченні «нужных для офицера наук: тактики, эволюции, навигации, морской практики, корабельной архитектуры» і вивчення нового Статуту воєнного флоту 1797 р.; у 1798 р. у Херсоні – училище корабельної архітектури, де навчалися майбутні корабельні майстри, механіки, гідравліки та вчителі для морських навчальних закладів та в Миколаєві – Чорноморське штурманське училище (Ляшкевич, 2017).

У 1797 р. вийшов указ про розподіл торгового мореплавання з портів Чорного моря на «большое» – по Архіпелагу та Середземному морі (для кораблів, побудованих у Росії або таких, що належали російським підданам) та «малое» – по Чорному та Мармуровому морях; крім цього, на купецькі кораблі було дозволено відпускати чинів воєнного флоту (Веселаго, 1852). У цьому ж році було затверджено новий «Устав воєнного флоту» (замість «Морского устава», введеного ще Петром I у 1720 р.), у якому було прописано обов'язки всіх чинів флоту й зазначено, що тепер при головнокомандуючому мали бути: історіограф – для «ведения порядочного описания всей кампании» (воєнних походів або географічних експедицій); професор астрономії, до обов'язків якого входила перевірка обчислень штурманами точного місця положення корабля, зйомка берегів, метеорологічні та інші наукові спостереження, навчання гардемаринів; «рисовальный мастер» – для замальовування краєвидів, «знатных происшествий на флоте» та рідких предметів «по части естественной истории» (Веселаго, 1852). Цей урядовий крок ми вважаємо виключно важливим у розвитку морської теорії та практики.

Позитивним для розвитку морської освіти було й заснування при Адміралтейств-колегії «Особенного комитета» (пізніше перетвореного в Адміралтейський департамент), який мав «прилагать всякое попечение об издании полезных сочинений, назначать разные статьи для перевода с иностранных языков, задавать к решению вопросы касательно кораблестроения, ... разведения и хранения лесов и о прочем» (Ерошкин, 1960). Відмітимо, що серед членів комітету були історіограф флота

віце-адмірал О. Шишков (майбутній міністр народної освіти) та автор одних із найкращих морських підручників П. Гамалея.

Отже, П. Зубов, намагаючись догодити імператору Павлу I, який не розділяв політику і дії Катерини II щодо Чорноморського флоту, поступово звужував географію та діяльність закладів освіти морського профілю, що згодом призвело до занедбання морської справи не лише в Херсоні. Разом із цим, окремі позитивні зрушення мали місце, зокрема щодо оновлення і збагачення нормативно-наукового забезпечення діяльності флоту.

З історичних джерел відомо, що впродовж 1796–1797 років Новоросійським губернатором був генерал-лейтенант Микола Михайлович Бердяєв (1744–1823). За дорученням імператора Павла I він здійснив ревізію господарської частини м. Одеси, за результатами якої було підготовлено важливий документ і здійснено реформи в облаштуванні міського управління; засновано іноземний магістрат (Герлігі, 1999).

Новоросійським губернатором упродовж 1797–1800 рр. був таємний радник Селецький Іван Якович (1743–1810), який народився в Чернігівській губернії. Маючи козацьке походження, він був сотником, брав участь у російсько-турецькій війні. З 1783 р. по 1786 р. обіймав посаду прокурора Чернігівської губернії (Савченко, 2004).

Нажаль, про діяльність цих губернаторів зберіглося замало інформації, зокрема через їх незначний внесок у розвиток південно-українських земель.

Згодом намісницька посада трансформувалась у владну інституцію з особливими управлінськими й політичними функціями й посіла окреме місце в системі регіонального управління Російської імперії.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Підсумовуючи зазначене, можна констатувати, що управлінська інституція намісництва, що реалізовувалася наприкінці XVIII ст. на південно-українських землях, мала певні особливості, що насамперед відтворювалися у спрямуванні діяльності генерал-губернаторів на колонізацію й залюднення території, розвиток і облаштування міст-портів, морського флоту, транспорту і торгівлі, здійснення економічних реформ в інтересах краю та імперії. Разом із цим, будучи віддаленими від столиці й маючи необмежену владу та ресурси, намісники реалізовували власне бачення соціально-економічного розвитку названих територій. Саме це й дозволило за досить короткий термін побудувати на півдні унікальний «освітньо-культурний ландшафт» з морським професійним профілем. У перспективі потребує подальшого дослідження вплив політичного та соціального аспектів на розвиток закладів освіти й освіти в цілому на півдні України наприкінці XVIII ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багалей, Д. И. (1889). *Колонизация Новороссийского края и первые шаги его по пути культуры*. Киев: Типография Г. Т. Корчак-Новицкого (Bahalei, D. I. (1889). *Colonization of Novorossia and its first steps towards culture*. Kyiv: Printing House of H. T. Korchak-Novitskii).
2. Веселаго, Ф. Ф. (1852). *Очерк истории Морского кадетского корпуса с приложением списка воспитанников за 100 лет*. СПб.: тип. Морск. кадетск. корпуса (Veselaho, F. F. (1852). *Outline of the history of Maritime Cadets Corps with amendment of the list of cadets for 100 years*. Saint Petersburg: Publishing House of Maritime Cadets Corps).
3. Герлігі, П. (1999). *Одеса. Історія міста: 1794–1914*. К.: Критика (Gerligi, P. (1999). *Odessa. The history of the city: 1794–1914*. К.: Kritika).
4. Ермолин, Е. А., Севастьянова, А. А. (1990). *Воспламененные к отечеству любовью. Ярославль 200 лет назад: культура и люди*. Ярославль (Yermolin, Ye. A., Sevastianova, A. A. (1990). *Inflamed to the fatherland with love. Yaroslavl 200 years ago: culture and people*. Yaroslavl).
5. Ерошкин, Н. П. (1960). *Очерки истории государственных учреждений дореволюционной России*. М.: Учпедгиз (Yeroshkin, N. P. (1960). *Outline of the state institutions history of pre-revolutionary Russia*. М.: Uchpedgiz).
6. Кабузан, В. М. (1976). *Заселение Новороссии (Екатеринославской и Херсонской губернии) в XVIII – первой половине XIX века (1719–1858)*. М.: Наука (Kabuzan, V. M. (1976). *The settlement of Novorossia (Yekaterinoslav and Kherson province) in the XVIII – first half of the XIX century (1719–1858)*. М.: Science).
7. Левченко, Л. (2006). *Історія Миколаївського і Севастопольського військового губернаторства (1805–1900)*. Миколаїв: Вид-во МДГУ імені Петра Могили (Levchenko, L. (2006). *The history of Mykolaiv and Sebastopol military governance (1805–1900)*. Mykolaiv: Publishing House of Petro Mohyla MSHU).
8. Лопатин, В. С. (2004). *Светлейший князь Потемкин*. СПб.: ОЛМА медиа-груп (Lopatin, V. S. (2004). *His highness prince Potiomkin*. Saint Petersburg: OLMA media-group).
9. Лысенко, Л. М. (2001). *Губернаторы и генерал-губернаторы в системе власти дореволюционной России* (автореф. дис. ... доктора ист. наук: 07.00.02). Москва (Lysenko, L. M. (2001). *Governors and governors-general in the system of power of pre-revolutionary Russia* (DSc thesis abstract). Moscow).
10. Ляшкевич, А. (2017). Виникнення навчальних закладів морського профілю на південноукраїнських землях (кінець XVIII – початок XIX ст.). *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 10 (74), 24-33. DOI 10.24139/2312-5993/2017.10/024-034 (Liashkevych, A. (2017). Emergence of the education institutions of marine profile in the southern Ukrainian lands (the end of the XVIII – the beginning of the XIX century). *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 10 (74), 24-33. DOI 10.24139/2312-5993/2017.10/024-034).
11. Огарков, В. В. (1892). *Г. А. Потемкин. Его жизнь и общественная деятельность*. СПб.: Тип-ия Ю. Н. Эрлих (Oharkov, V. V. (1982). *H. A. Potiomkin. His life and social activity*. Saint Petersburg: Publishing House of Yu. N. Erlikh).
12. Ремнев, А. (1998). *История государственного управления России XIX – начала XX веков*. Омск: ОмГУ (Remniou, A. (1998). *The history of governance in Russia XIX – the beginning of the XX century*. Omsk: Omsk State University).
13. Савченко, І. В. (2004). *Адміністративно-територіальний устрій Південної України (1775–1822 рр.)* (автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01). Запоріжжя (Savchenko, I. V. (2004). *Administrative-territorial structure of Southern Ukraine (1775–1822)* (PhD thesis). Zaporizhzhia).

14. Скальковский, А. А. (1850) *Опыт статистического описания Новороссийского края*. Одесса (Skalkovskii, A. A. (1850). *The experience of the statistical description of Novorossiysk region*. Odessa).

15. Шандра, В. С. (2005). *Генерал-губернаторства в Україні: XIX - поч. XX ст.* К.: Інститут історії України (Shandra, V. S. (2005). *Governorate-Generals in Ukraine: XIX – the beginning of the XX century*. K.: Institute of history of Ukraine).

16. Шпорлюк, Р. (1991). *Українське національне відродження в контексті європейської історії кінця XVIII – початку XIX ст.* К.: Товариство «Знання» УРСР (Shporliuk, R. (1991). *Ukrainian national revival in the context of European history at the end of the XVIII – the beginning of the XIX century*. K.: Society “Znannia” USSR).

РЕЗЮМЕ

Рябуха Иван. Деятельность генерал-губернаторов юга Украины по созданию образовательно-культурного пространства (конец XVIII века).

Для всестороннего выяснения опыта исторического прошлого Украины большой интерес имеет деятельность руководителей земель Южной Украины периода конца XVIII – первой половины XIX века по той причине, что именно в этот период имело место бурное социальное и экономическое развитие на этих территориях. В статье изложен жизненный и служебный путь генерал-губернаторов юга Украины как представителей местной администрации конца XVIII века. Особое внимание уделено их вкладу в создание образовательно-культурного пространства на землях, которыми они руководили.

Ключевые слова: генерал-губернатор, Новороссийская губерния, образовательно-культурное пространство, административная деятельность.

SUMMARY

Ryabukha Ivan. Activity of Governor Generals in the South of Ukraine on creation of educational and cultural space (late 18th century).

To have a comprehensive picture of the historical experience of Ukraine the activity of the heads of the lands of Southern Ukraine in the period of end of 18th – beginning of the 19th centuries is of great interest. This is due to that fact that during this period there took place an explosive social and economic development in these territories. During this period South of Ukraine was both strategic advanced post of the empire, and the territory of a unique social and economic experiment for formation of an autonomous territorial unit (with free commerce, freely employed work force, investments, new cities building, etc).

Thus, there emerges acute need of home science and local regional researchers to investigate the activity of Novorossia Governor Generals in creating and forming the environment of the province during this period. Their activity is regarded here as an aggregate of actions to ensure proper functioning of institutions engaged in education and training of working age population as well as to attract professionals of different fields from all over the world to perform that education and training properly and efficiently.

The aim of the article is to analyse the legacy of Governor Generals of South Ukrainian lands in the end of the 18th century to figure out their contribution into creation and development of educational and cultural environment.

As the result of the research, we can state that institute of Governorate, implemented in the South of Ukraine at the end of the 18th century had its peculiarities. They were manifested, first of all, in the direction of their activity onto colonization and peopling of the territories, development and setting up of new port cities, creation of sea fleet, foundation of transport and trade, implementation of economic reforms to comfort province and central

administration. Alongside with that, being quite separated from the central administration and having unrestricted authority and power, Governor Generals accomplished and implemented their own vision of social and economic development of the region. This very fact allowed them to build, in a very short period, educational and cultural landscape of the maritime province that is still influencing its development.

In perspective, the influence of political and social factors onto development of educational establishments in the South of Ukraine at the end of the 18th century needs further research.

Key words: *Governor General, Novorossia province, educational and cultural environment, administrative activity.*